

הקשר והמתח בין הלכה ואגדה בתלמוד: המקרה של פרו ורבו

דר' שנה שטראוך שיק

משנה מסכת יבמות פרק ו משנה ו

- (1) לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים
בית שמאי אומרים שני זכרים ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר (בראשית ה:ב) "זכר ונקבה בראם"¹
- (2) נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל גירשה מותרת לינשא לאחר ורשאי השני לשהות עמה עשר שנים ואם הפילה מונה משעה שהפילה
- (3) האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה רבי יוחנן בן ברוקא אומר על שניהם הוא אומר (בראשית א:כח) "ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו":

בראשית פרק א פסוק כח

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ וּכְבֹשְׁהָ וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל-חַיַּת הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָרֶץ:

תוספתא מסכת יבמות (ליברמן) פרק ח הלכה ד

- לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים
בני בנים הרי הן כבנים מת אחד מהן או שנעשה אחד מהן סריס אין רשאי לבטל.
האיש אין רשאי לישב בלא אשה
ואשה אינה רשאה לישב שלא באיש.
האיש אין רשאי לשתות עיקרין שלא יוליד
והאשה אין רשאה לשתות עיקרין שלא תלד.
האיש אין רשאי לישא עקרה וזקינה אילונית וקטנה ושאין ראויה לילד האשה אינה רשאה להנשא אפי' לסריס.
ר' יהודה או' המסרס את הזכרים חייב ואת הנקבות פטור

תלמוד ירושלמי מסכת יבמות ו:ו דף ז טור ז

(a) רבי לעזר בשם רבי יוסי בר זימרה טעמ' דהן תנייא "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" וְכַבְּשׁוּהָ כתי'. מי דרכו לכבוש?
האיש לא האשה.

¹ בראשית פרשת בראשית פרק א פסוק א - ב

(א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֵי אָדָם בְּיֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:
(ב) זָכַר וְנִקְבָּה בְּרֵאִים וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמֵם אָדָם בְּיֹם הַבְּרָאָם:

- (b) רבי ירמיה רבי אבהו רבי יצחק בר מריון בשם רבי חנינה: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה
- (c) רבי יעקב בר אחא ורבי יעקב בר אידי רבי יצחק בר חקולה בשם רבי יודן נשייא: אם תובעת להינשא הדין עמה
- (d) רבי לעזר בשם רבי חנינה: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.
- (e) אמר ליה רבי בא בר זבדא: 'עמך הייתי לא את אמרת אלא אם היתה תובעת להינשא הדין עמה

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סה עמוד ב- סו עמוד א

- A. מנא הני מילי? [מניין דברים אלה] [שאינן האשה מצווה על פריה ורביה]?
- אמר ר' אילעא² משום (בשם) ר' אלעזר בר' שמעון³, אמר קרא (הכתוב בבראשית א: כח) "ומלאו את הארץ וכבשוה", (ללמדנו) איש דרכו לכבש, ואין אשה דרכה לכבש (ולכן מובן שכל ציווי זה וגם מצות פרו ורבו נאמר לאיש ולא לאשה).
1. (ומקשים) אדרבה (להיפך), "וכבשוה" תרתי משמע [שניים משמעה] הרי נאמר הדבר בלשון רבים, (לשניים)!
  2. אמר רב נחמן בר יצחק: "וכבשה" כתיב [כתוב] שהכתיב כאן הוא חסר).
  3. רב יוסף אמר, מהכא [מכאן] הראייה, שנאמר בבראשית א: לה: "אני אל שדי פרה ורבה", ולא קאמר (אמר) "פרו ורבו" (ברבים)....
- B. א"ר אילעא משום (בשם) רבי אלעזר בר' שמעון: מותר לו לאדם לשנות (מן האמת) בדבר השלום, (שאם יודע שהשינוי, השקר, יכול לעשות שלום — מותר לו לשנות.) שנאמר (בראשית נ: טז-יז): "אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'... (ויעקב אביהם לא ציווה כן, אלא שינו ואמרו בשמו דברים שלא אמר, מפני השלום).
1. ר' נתן אומר: מצוה (היא לשנות) שנאמר (שמואל א' טז: ב): "ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו'. (ועל כך אמר לו ה' שיאמר שהוא הולך להקריב קרבן (שם ג). משמע שאף הקדוש ברוך הוא מצווה לעשות כן.)
  2. דבי (בבית של) רבי ישמעאל תנא (מלמד): גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב [שמתחילה נאמר] שאמרה (שרה): "ואדוני זקן" (בראשית יח: יב), ולבסוף (כאשר אמר ה' לאברהם מה אמרה שרה), כתיב (נאמר): "ואני זקנתי" (שם יג) (כדי שלא לגרום עלבון לאברהם ולגרום לסיכסוך בינו לבין שרה).
- C. אתמר (נאמר): רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי, חד (אחד מהם) אמר: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, וחד (ואמחד מהם) אמר: אין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.
- D. ותסתיים (תתברר), דרבי יוחנן הוא דאמר אין הלכה (כר' יוחנן בן ברוקה, וראיה לדבר: דיתיב (שישב) ר' אבהו וקאמר משמיה (ואמר משמו) דרבי יוחנן: הלכה, ואהדרינהו (והחזירו) רבי אמי ורבי אסי (שישיבו לפניו) לאפיהו [את פניהם] אחורנית, לרמוז שאין הדבר נכון. אף שלא אמרו זאת במפורש, מפני כבודו).

² אלע' [Vatican 110-111] . אלעזר [Munich 95]

³ ר' יהודה ב"ר שמעון [Yevr.111 B 497-498, St. Petersburg: CUL: T-S F 2(2), Vatican 110-111, Munich 95]

איכא דאמרי [יש אומרים] אותו ענין בגירסה אחרת): רבי חייא בר אבא אמר (זאת בשם ר' יוחנן), ואהדרינהו (והחזירו) רבי אמי ורבי אסי לאפייהו (את פניהם) אחורנית).

1. אמר רב פפא (לגבי בירור גירסות אלה): בשלמא למאן דאמר (נניח לדעת מי שאומר) רבי אבהו אמרה (מוכן הדבר כי), משום כבוד בי (בית) קיסר (שר' אבהו היה מקורב אליו) לא אמרו ליה (לו) ולא מידי (כלום) אלא שתקו, ורק רמזו שאינם מקבלים את דבריו), אלא למאן דאמר (לדעת מי שאומר), רבי חייא בר אבא אמרה, לימרו ליה (שיאמרו לו) [במפרוש]: לא אמר רבי יוחנן הכי (כך) ומכל מקום למדנו שגם תלמידי ר' יוחנן נחלקו מה היתה דעתו של רבם).

2. (שאלה) מאי הוה עלה- (מה היה עליה) על בעיה זו?

E. (תשובה): **תא שמע** [בוא ושמע] ראייה לדבר ממה שאמר, דאמר ר' אחא בר חנינא⁴ אמר ר' אבהו אמר ר' אסי⁵: עובדא הוה קמיה (מעשה היה, בא, לפני) דרבי יוחנן בכנישתא דקיסרי (בבית הכנסת) של קיסרי, באשה שבקשה להתגרש מבעלה אחרי עשר שנים שלא ילדה), ואמר: יוציא (הבעל) ויתן כתובה (שהיה ברור שהאשה אינה יולדת בגללו);

1. ואי ס"ד לא מפקדה (ואם עולה על דעתך לומר שאינה מצווה), כתובה מאי עבידתה [מה מעשיה], כלומר, מדוע מגיעה לה כתובה?
2. (תשובה הדוחה את ההוכחה) דלמא [שמא] מדבור שם במקרה שהיא [בבאה מחמת טענה] (שלא באה האשה לתבוע גט משום קיום מצות פריה ורביה, אלא שהיא רוצה בניס מחמת טענה אחרת);

F. כי ההיא דאתאי לקמיה (כמו אשה אחת שבאה לפני) דר' אמי, (וביקשה להתגרש, מפני שבעלה אינו מסוגל להוליד) אמרה ליה (לו): (תן) לי כתובה, אמר לה: זיל, לא מיפקדת (לכי, אינך מצווה) על פרקיה ורביה)!.
אמרה ליה (לו): מסיבו דילה מאי תיהוי עלה דהך אתתא (בזקנותה שלה מה יהא עליה, על אשה זו) - שאם לא יהיו לה בנים —

מי ידאג לה לעת זקנותה)? אמר: כי הא (במקרה כמו זה) ודאי כפינן (אנו כופים) להוציא ולתת לה כתובה).

G. ההיא דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמר לה: לא מיפקדת, אמרה ליה: לא בעיא הך אתתא חוטרא לידה ומרה לקבורה? אמר: כי הא ודאי כפינן.

H. (יהודה וחזקיה תאומים היו, אחד נגמרה צורתו לסוף תשעה, ואחד נגמרה צורתו לתחלת שבעה⁷) יהודית דביתהו דר' חייא הוה לה צער לידה, שנאי מנא, ואתאי לקמיה דר' חייא, אמרה: אתתא מפקדא אפריה ורביה? אמר לה: לא. אזלא אשתאי סמא דעקרתא, לסוף איגלאי מילתא, אמר לה: איכו ילדת לי חדא כרסא אחריתא; דאמר מר: יהודה וחזקיה אחי, פזי וטוי אחוותא.

4 Third generation Palestinian amora.

5 First generation Babylonian amora

6 MSS Moscow - Guenzburg 1017, דא"ר חייא בר חנינא א"ר אבהו א"ר אסי: 95 Munich,

Oxford Opp. 248 (367) - דא"ר אחא בר חנינא - MSS Munich 141, Moscow - Guenzburg 594, Cambridge - T-S F2 (2) 1

דא"ר אחא בר חנינא א"ר אסי - Vatican 111; דא"ר אחא בר חנינא א"ר אמי א"ר אסי -

⁷ Ed. Vilna תMS Munich 95.

I. ולא מיפקדי? והאמר רב אחא בר רב קטינא⁸ א"ר יצחק⁹: מעשה באשה אחת שחציה שפחה וחציה בת חורין, וכפו את רבה ועשאה בת חורין!

1. אמר רב נחמן בר יצחק: מנהג הפקר נהגו בה.¹⁰

משנה גיטין פרק ד משנה ה

מי שחציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דכרי בית הלל. אמרו להם בית שמאי, תקנתם את רבו, ואת עצמו לא תקנתם. לשא שפחה אי אפשר, שפכר חציו בן חורין. בת חורין אי אפשר, שפכר חציו עבד. ובטל, והלא לא נברא העולם אלא לפרקה ולרבייה, שנאמר ישעיה מה (לא תהו ברעה, לשבת יצרה. אלא מפני תקון העולם, כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, נכותב שטר על חצי דמיו. ותזרו בית הלל להורות פדברי בית שמאי:

---

⁸ MS Munich 95 [הא' רב הונא בר רב קטינא

MS Munich 141] והאמ' רב הונא בר רב קטינא

MSS Oxford Opp. 248 (367), Moscow - Guenzburg 594, Cambridge - T-S F2 (2) 1-

MS Moscow - Guenzburg 1017] והא' רב חנא בר רב קטינא

MS Vatican 111.] והאמ' רב חננא

⁹ MS Munich 95, MSS Oxford Opp. 248 (367), Moscow - Guenzburg 594, Cambridge - T-S F2 (2) 1.

MS MS Moscow - Guenzburg 1017] א"ר יצחק א"ר אלעזר

MS Vatican 111.] א"ר אלעזר

¹⁰ b.Gittin 38a-b; 43b.

בבלי יבמות סה עמוד ה- סו עמוד א	טקסטים ארץ ישראלים
<p>A. מנא הני מילי? אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, אמר קרא: ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש, ואין אשה דרכה לכבש.</p> <p>1. אדרבה, וכבשוה תרתי משמע! 2. אמר רב נחמן בר יצחק: "וכבשה" כתיב. 3. רב יוסף אמר, מהכא: אני אל שדי פרה ורבה, ולא קאמר פרו ורבו....</p> <p>B. וא"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון: מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר: אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנה שא נא וגו'. 1. ר' נתן אומר: מצוה... 2. דבי רבי ישמעאל תנא: גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב: ואדוני זקן, ולבסוף כתיב: ואני זקנתי.</p> <p>C. אתמר: רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי, חד אמר: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, וחד אמר: אין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה. D. ותסתיים, דרבי יוחנן הוא דאמר אין הלכה, דיתבי ר' אבהו וקאמר משמיה דרבי יוחנן: הלכה, ואהדרינהו רבי אמי ורבי אסי לאפיייהו. איכא דאמרי: רבי חייא בר אבא אמר, ואהדרינהו רבי אמי ורבי אסי לאפיייהו. 1. אמר רב פפא: בשלמא למאן דאמר רבי אבהו אמרה... E. ת"ש, דאמר ר' אחא בר חנינא אמר ר' אבהו אמר ר' אסי: עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן בכנישתא דקיסרי, ואמר: יוציא ויתן כתובה; 1. ואי ס"ד לא מפקדה, כתובה מאי עבידתה? 2. דלמא בבאה מחמת טענה; F. כי היא דאתאי לקמיה דר' אמי, אמרה ליה: הב לי כתובה, אמר לה: זיל, לא מיפקדת, אמרה ליה: מסיבו דילה מאי תיהוי עלה דהך אתתא? אמר: כי הא ודאי כפינן - G. ההיא דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמר לה: לא מיפקדת, אמרה ליה: לא בעיא הך אתתא חוטרא לידה ומרה לקבורה? אמר: כי הא ודאי כפינן.</p>	<p>תלמוד ירושלמי מסכת יבמות ו:</p> <p>(a) רבי לעזר בשם רבי יוסי בר זימרה טעמ' דהן תנייא פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה וכבשה כתי' מי דרכו לכבוש האישה לא האשה.</p> <p>(b) רבי ירמיה רבי אבהו רבי יצחק בר מריון בשם רבי חנינה: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה</p> <p>(c) רבי יעקב בר אחא ורבי יעקב בר אידי רבי יצחק בר חקולה בשם רבי יודן נשייא: אם תובעת להינשא הדין עמה</p> <p>(d) רבי לעזר בשם רבי חנינה: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.</p> <p>(e) אמר ליה רבי בא בר זבדא: 'עמך היית לא את אמרת אלא אם היתה תובעת להינשא הדין עמה הדא הוא דתנינן ...</p>
<p>H. ... יהודית דביתהו דר' חייא הוה לה צער לידה, שנאי מנא, ואתאי לקמיה דר' חייא, אמרה: אתתא מפקדא אפריה ורביה? אמר לה: לא. אזלא אשתיא סמא דעקרתא...</p>	<p>תוספתא יבמות ח:ד</p> <p>... אין רשיי לבטל האישה אין רשאי לישב בלא אשה ואשה אינה רשאה לישב שלא באיש. האישה אין רשיי לשתות עיקרין שלא יוליד. והאשה אין רשאה לשתות עיקרין שלא תלד.</p>

<p>I. ולא מיפקדי? והאמר רב אחא בר רב קטינא א"ר יצחק: <u>מעשה באשה אחת שחציה שפחה וחציה בת חורין, וכפו את רבה ועשאה בת חורין!</u> 1. אמר רב נחמן בר יצחק: מנהג הפקר נהגו בה</p>	<p>משנה גיטין ד:ה <u>מי שתציו עבד ותציו בן חורין, .. יבטל, ויהלא</u> לא נברא העולם אלא לפריה ולרביה, שנאמר) ישעיה מה (לא תהו ברעה, לשבת יצרה. אלא מפני תקון העולם, <u>פופין את רבו ועושה אותו בן חורין</u></p>
--	---

A.2 = I.1

B=H

C= f,G

D=H